Journal of Islamic Wisdom and Law
Publisher: Islamic Azad University of Najafabad
Vol. 1, No. 1, 2024
E-ISSN: 3092-6653
Sanad.iau.ir/journal/iwl
Doi: 10.71844/iwl.2024.1200449

Original Paper

Article History:
Received: 25 February 2025
Revised: 10 September 2025
Accepted: 23 December 2025
Published Online: 21 June 2024

Analyzing the Ecocide from the Perspective of Justice Based on International Criminal Law

Mona Davanlou[1] (Corresponding Author), Fereydoon Jafari[2]
Department of law, Faculty of Law, North- Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
E-Mail: mn.dvnlu@gmail.com
2. Department of Law, Bo Ali Sina University, Hamedan, Iran

Abstract
In environmental crimes, the first victim is nature and the environment itself and Human persons will be considered indirect and mediated victims of these crimes. International criminal law has not been successful in providing adequate protection to the environment. This article pays attention to the necessity of protecting the environment by using the amendment of the international criminal law which is specified in the Rome Statute. It also examines the importance of including ecocide in the list of prohibited crimes in the Rome Statute and emphasizes that environmental protection, as the primary victim of environmental crimes, should be given international attention. According to the results of this research, which is based on a descriptive-analytical method, determining the specific characteristics of ecocide and taking an eco-centric approach instead of a human-centric approach in analyzing the foundations of criminalization can have a deterrent role in the occurrence of all environmental crimes in times of peace and war. With an eco-centric rather than anthropocentric approach, the specific characteristics of ecocide can be defined in terms of criminalization and criminal liability, which ultimately acts as a deterrent not only in times of war, but also in times of peace. Criminalizing ecocide using the tools of international criminal justice can transform this crime into an international crime under the jurisdiction of the International Criminal Court, with the ability to be tried in domestic courts in the form of complementary jurisdiction, through strict liability in light of the intrinsic value of the environment.

Keywords: Ecocide, mens rea, victim, Rome Statute, absolute responsibility, criminal justice.

Citation: Davanlou, M.; Jafari, F. (2024). Analyzing the Ecocide from the Perspective of Justice Based on International Criminal Law. Journal of Islamic Wisdom and Law, 1 (1), 128-145. Doi: 10.71844/iwl.2024.1200449

Copyrights:
Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Journal of Islamic Wisdom and Law. This is an open – acsses article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

دوفصلنامه حکمت اسلامی و حقوق
ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد
دوره ۱، شماره ۱، بهار- تابستان ۱۴۰۳
شاپا الکترونیکی: ۶۶۵۳-۳۰۹۲
Sanad.iau.ir/journal/iwl
Doi: 10.71844/iwl.2024.1200449

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۷
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۶/۱۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲
تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۴/۰۱

واکاوی اکوساید از منظر الزامات حقوق کیفری بین‌المللی

مونا دوانلو[۱] (نویسنده مسئول)، فریدون جعفری[۲]
۱. گروه حقوق، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
mn.dvnlu@gmail.com
۲. گروه حقوق، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

چکیده

در جرایم زیست‌محیطی، نخستین بزه‌دیده، طبیعت و محیط‌زیست پیرامونی آن است و افراد انسانی غیرمستقیم و با واسطه و در طول زمان قربانی این جرایم تلقی خواهند شد. حقوق کیفری بین‌المللی، تاکنون در ارائه حمایت کافی از محیط‌زیست، موفق نبوده است. این مقاله به ضرورت حفاظت از محیط‌زیست با ضرورت الحاق اکوساید در فهرست جرایم ممنوعه در اساسنامه روم[۱] می پردازد. همچنین به بررسی اهمیت الحاق اکوساید به فهرست جرایم ممنوعه در اساسنامه روم می‌پردازد و تأکید می‌کند که حفاظت از محیط‌زیست به‌عنوان نخستین بزه‌دیده در جرایم زیست‌محیطی باید در سطح بین‌المللی مورد توجه قرار گیرد. بر اساس نتایج این پژوهش که مبتنی بر روش توصیفی – تحلیلی است، تعیین اوصاف خاص اکوساید و نگاه با رویکرد بوم محوری به جای انسان محوری در تحلیل مبانی جرم انگاری می‌تواند در زمان صلح و جنگ، واجد نقش بازدارنده در وقوع کلیه جرایم زیست‌محیطی داشته باشد. با رویکردی بوم‌محور به جای انسان‌محور، می‌توان اوصاف خاص اکوساید را از لحاظ جرم‌انگاری و مسئولیت کیفری تعریف کرد که در نهایت نه تنها در مواقع جنگ، بلکه در زمان صلح نیز به‌عنوان یک ابزار بازدارنده عمل می‌کند.جرم‌انگاری اکوساید با استفاده از ابزار عدالت کیفری بین المللی، می‌تواند این جرم را از رهگذر مسئولیت محض[۲] با توجه به ارزش ذاتی محیط‌زیست به یک جنایت بین‌المللی تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی[۳] با قابلیت رسیدگی در محاکم داخلی در قالب صلاحیت تکمیلی تبدیل نماید.

کلمات کلیدی: اکوساید، اساسنامه روم، مسئولیت محض، عدالت کیفری بین المللی، جرم بین المللی.

نحوه ارجاع به مقاله:
دوانلو، مونا؛ جعفری، فریدون (۱۴۰۳). واکاوی اکوساید از منظر الزامات حقوق کیفری بین‌المللی. دوفصلنامه حکمت اسلامی و حقوق. ۱ (۲)، ۱۴۵-۱۲۸،
Doi: 10.71844/iwl.2024.1200449

Copyrights:
Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Journal of Islamic Wisdom and Law. This is an open – acsses article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

[۱] Rome statute
[۲] absolute responsibility
[۳] International Criminal Court

مقدمه

بی‌تردید حفاظت از محیط‌زیست به عنوان مبرم‌ترین نیاز بشری برای دستیابی به کیفیت زندگی بهتر و تحقق اهداف توسعه پایدار تلقی می‌شود که در عین حال با چالش‌های عدیده‌ای نیز روبه‌رو می‌باشد (جام بزرگ و همکاران ۵:۱۳۹۸). وقوع آسیب‌های زیست‌محیطی همه روزه در حال افزایش است و بشریت به طور مداوم متأثر از این آسیب‌ها خواهد بود. جرم زیست‌محیطی در قالب ایراد صدمه عمدی شدید، گسترده و مستمر به محیط زیست و اقلیم قابل تعریف با و عاملان آن باید تحت پیگیرد کیفری و قرار گیرند. این گونه جرایم، سبب آسیب جدی و پرمخاطره به امنیت و سلامت افراد و نیز کلیه عناصر محیط‌زیست می‌گردند (Situ&Emmons. 2000:147). می‌توان ریشه‌های آن‌ها را در زمینه‌های مختلف از جمله فرهنگ و ابزارهای سنتی حکومت‌ها، نقض قوانین و مقررات و غیره جستجو کرد (Karimniya et al. 2020:38). بسیاری از صاحبنظران معتقدند که طبیعت و محیط‌زیست دارای ارزش ذاتی است و به صورت خود بنیاد و نه به خاطر منافعی که برای زندگی انسان دارد، ارزش حفاظت دارد (فهیمی و مشهدی. ۱۳۸۸:۱۹۷) در جرایم زیست‌محیطی، بزه‌دیده درقدم اول خود طبیعت و محیط‌زیست است و افراد انسانی غیرمستقیم و با واسطه قربانی این جرایم تلقی خواهند شد (نجفی اسفاد و جلالیان. ۲۱۶:۱۳۹۱) بزه‌دیدگان انسانی نیز شامل نسل‌های حال و آینده هستند که بر اثر پیامدهای ناشی از تغییرات شیمیایی، فیزیکی و میکروبیولوژیکی و روانشناختی آسیب‌دیده یا خواهند دید (وایت. ۲۰۹:۱۳۹۵). مرتکبین جرایم زیست‌محیطی نیز، طیف وسیعی از عاملان و آمران اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی حقوق خصوصی و عمومی را در برمی‌گیرند. (Fisher. 2021:13).

واژه اکوساید برای اولین بار در سال ۱۹۷۰ توسط آرتور گالستون[1] زیست شناس آمریکایی در کنفرانس جنگ و مسئولیت ملی[2] برای توصیف اقدامات امریکا در جنگ ویتنام در تخریب جنگ ها با استفاده از ماده نارنجی[3] با اقتباس از واژه ژنوساید خلق شد. این واژه به هرگونه فعالیت انسانی اطلاق می‌شود که باعث آسیب یا تخریب عمدی قابل توجه بر محیط زیست می‌شود. در حال حاضر هیچ قانون مشخص بین المللی وجود ندارد که چنین آسیب‌هایی را مجرمانه تلقی کند. در سطح بین المللی صرفا برخی از کنوانسیون‌ها و معاهدات بین المللی به آن اشاره ای ارشادی و غیر الزام اور داشته اند. اکوساید را باید تهدید جدی علیه توسعه پایدار دانست، زیرا محیط‌زیست و منابع طبیعی ملت‌ها را به شدت تخریب نموده و افزون بر تهدید امنیت محیط‌زیستی، پایه‌های امنیت اقتصادی و اجتماعی را نیز به لرزه در می‌آورد. (شاملو و قلی پور. ۱:۱۳۹۹) جرایم زیست‌محیطی بر همه جامعه تأثیر می‌گذارد. می‌تواند پیامدهای زیانباری بر اقتصاد و امنیت یک کشور داشته باشد. برای افراد و جوامع، ممکن است بر سلامت عمومی، معیشت، و ارزش‌های دارایی‌ها و همچنین بر گونه‌های غیرانسانی، خود طبیعت و نسل‌های آینده تأثیر بگذارد. (Skinnider. 2011:822). اکوساید شامل فعالیت‌هایی می‌شود که موجب آسیب به اکوسیستم، زمین و انسانها شده و در نهایت باعث عدم استفاده و بهره‌برداری از آن سرزمین می‌گردد. (Higgins. 2012:17) درسال‌های اخیر تقاضای فزاینده‌ای برای حفاظت جامع‌تر از محیط‌زیست وجود داشته است. (Chiarini. 2021:45). با وجود اینکه تعریف اخیر اهمیت و حمایت قابل توجهی پیدا کرده است، استدلال می شود که ضرورت مداومی برای تأمل در مورد چالش‌های کلیدی در توسعه یک جرم بین‌المللی که واقعاً می‌تواند پاسخگویی را برای جرایم جدی علیه محیط زیست به همراه داشته باشد، وجود دارد و تعامل با تعاریف قبلی می‌تواند به این تأملات کمک کند. (Killean and Short.2023:27). این پژوهش، مشکلات اصلی مربوط به اکوساید و تضمین قانونی بودن را مورد بحث قرار می‌دهد. اقداماتی که منجر به تخریب محیط زیست می‌شوند، پیامدهای جهانی دارند و موجودیت بشریت را تهدید می‌کنند.محیط زیست امن، یک الزام اساسی برای تضمین حق حیات است. آگاهی از پیوند قوی بین محیط زیست و حق حیات منجر به شناسایی حق محیط زیست امن به عنوان یک حق اساسی بشر و روابط حقوقی زیست محیطی به عنوان یک حوزه جداگانه از مقررات شده است. این امر، تعهد دولت را برای حفظ محیط زیست طبیعی و تضمین یک محیط زیست امن برای شهروندان تعریف می‌کند. درک این موضوع که وجود بشریت مستقیماً با یک محیط زیست امن و سالم مرتبط است، باید به عنوان

[1] Arthur w. Galston
[2] Conference on War and National Responsibility
[3] Agent Orange

انگیزه‌ای برای اتخاذ تدابیری برای حفاظت و توسعه طبیعت باشد. پیامدهای اکوساید، ماهیتی جهانی دارد. اکوساید به عنوان یک جرم، ممکن است شامل عناصری از جرم نسل‌کشی و تحت عنوان جرایم زیست‌محیطی باشد و منجر به نقض حقوق بشر شود. با این حال، همچنان یک نوع جرم مستقل است و پیگرد قانونی آن نیاز به مقررات خاصی دارد. امروزه، مؤثرترین راه برای تضمین پیگرد کیفریِ تخریب محیط زیست، گنجاندن یک ماده‌ی متناظر در اساسنامه‌ی دادگاه کیفری بین‌المللی است. (Victoria,et al.2024:2709).

وقوع جرایم در صحنه بین‌المللی، حادثه نوپایی به شمار نمی‌رود، واکنش‌هایی که در هر برنامه از زمان نسبت به این پدیده برانگیخته می‌شود، متفاوت است. سالهاست که ایده عدالت و مجازات به عنوان مانعی بر جرم در تاریخچه قانون مورد بحث و مذاکره قرار گرفته است. با این وجود، با اعمال قالب کاری تئوریک بر بیرحمی‌های بزرگ، یک وظیفه ساده تلقی نمی‌شود. بی رحمی‌های بزرگ زمانی اتفاق می‌افتد که حقیقت به طور قابل توجهی تغییر کرده است و هنجارهای اجتماعی همگی معلق شده باشند. یکی از اهداف تأسیس این محکمه جلوگیری از بی کیفر ماندن بین‌المللی متهم به ارتکاب جنایات بین‌المللی است (داداش زاده، پ.۱:۲۰۱۷). درواقع مقابله با جنایت بین‌المللی،پیشگیری از آنها و تحقق عدالت کیفری بین‌المللی، مستلزم پیش‌بینی اختیارات لازم در تعقیب و تحقیق از متهمان از آنها است (خالقی، ا.و حسینی،م.۲۳:۱۴۰۱). اساسنامه دیوان، این قابلیت را دارد که برخی مصادیق اکوساید را در قالب ابزار ارتکاب جنایت علیه بشریت یا نسل زدایی نیز شناسایی کند. با وجود این به دلایلی از جمله ماهیت متفاوت جرایم زیست محیطی و عدم پوشش کامل مصادیق اکوساید از سوی اساسنامه ضرورت دارد که این مفهوم به عنوان یک جرم مستقل مورد شناسایی و جرم انگاری بین المللی قرار گیرد (نصر اصفهانی،ا و همکاران.۲۷۴:۱۳۹۹).

جرایم زیست محیطی ممکن است توسط اشخاص مختلفی اعم از حقیقی و حقوقی ارتکاب یابند، اما عمده این جرایم توسط دولتها و شرکت‌های قدرتمند چند ملیتی روی می‌دهند (وایت:۱۸۶:۱۳۹۵). در واقع بزهکاران و مرتکبان جرایم زیست محیطی به ویژه جرایم فرامرزی یا دولتها هستند که با تأثیر گذاری بر نهادهای قانونگذاری و قضایی، امکان جرم انگاری اعمال و رفتارهای خود را به حداقل رسانده و یا در صورت جرم انگاری به شکلی از شدت مجازات قانونی خواهند گریخت (دانش ناری،۷۱:۱۳۹۲).

مرتکبان اکوساید، طیف وسیعی از عاملان و آمران اعم از اشخاص حقیقی یا اشخاص حقوقی را در برمی‌گیرد. در خصوص مسئولیت اشخاص حقیقی امروزه حقوق بین الملل کیفری، دو مبنای مسئولیت برای ایشان پذیرفته است: یکی مسئولیت کیفری بابت اعمالی که افراد راساً و شخصاً چه به صورت مباشرت و چه به صورت مشارکت یا معاونت انجام می‌دهند و دیگری مسئولیت کیفری افراد بابت اعمالی که زیر دستان و افراد تحت امرآنها مرتکب می‌شوند (نجفی ابرند آبادی،ع .۱۲:۱۳۷۷) و (نژندی منش،ه.۶۴:۱۳۹۴).

بنابراین، الحاق اکوساید به فهرست جرایم بین‌المللی نه‌تنها بر توازن حقوق بشر و حفاظت از محیط‌زیست تأثیر مثبت خواهد گذاشت، بلکه چارچوب‌های قانونی را برای مبارزه با جرایم زیست‌محیطی تقویت خواهد کرد (Frisso,2023:76). دلیل اصلی ضرورت الحاق اکوساید به اساس‌نامه رم این است که می‌تواند به کاهش پیشرفت خسارات زیست‌محیطی ناشی از تخریب و آلودگی کمک کند. دیوان کیفری بین‌المللی به موجب اساسنامهٔ روم با هدف مقابله با بی‌کیفرمانی اشخاص حقیقی تأسیس شد. فلذا، این تحقیق درصد است تا از طریق واکاوی این جنایت بالاخص با تاکید بر عناصر متشکله از رهگذر دیدگاه حقوق بین‌الملل کیفری، لزوم جرم‌انگاری اکوساید را به عنوان یکی از جرایم تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی، مورد بحث قرار دهد. پرسش اصلی این است که رویکرد نظام حقوقی دیوان کیفری بین‌المللی در جرم‌انگاری اکوساید چگونه است؟ بدین منظور پژوهش در جستجوی پاسخ به سؤالات فرعی زیر می‌باشد؟ نخست اینکه، راهکارهای جرم‌انگاری اکوساید در قالب یک جنایت بین‌المللی تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی شامل چه مواردی می‌باشد؟ دوم اینکه، رویکرد انسان محوری در تحقق عدالت کیفری جرایم زیست‌محیطی از کارایی لازم برخوردار است یا رویکرد بوم محوری؟ سوم این که، جایگاه عنصر معنوی در جرایم زیست‌محیطی چگونه تبیین می‌گردد؟

پیشینه تحقیق

در حوزه جرم‌انگاری اکوساید، راهکارها، چالش‌ها و موانع آن و همچنین رویکرد دیوان کیفری بین‌المللی نسبت به این موضوع تا به امروز کتب و مقالات فراوانی به رشته تحریر درآمده است. اما با توجه به افزون شدن توجه جامعه بین‌المللی در سال‌های اخیر به این امر، تلاش شده که مقالات و کتب به روز و نوین مورد بررسی قرار گیرد، که در این بخش به اختصار به آنها اشاره می‌گردد:

جام بزرگ و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با نام «مؤلفه‌ها و چالش‌های تدوین شاخص‌های جرم زیست‌محیطی» منتشر شده در فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، به بررسی جرایم زیست‌محیطی پرداخته‌اند و آنرا به عنوان نیاز مبرم بشر برای داشتن زندگی بهتر و تحقق اهداف توسعه پایدار معرفی کرده‌اند.

شاملو و قلی پور (۱۳۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «اکوساید (بوم‌زدایی): جنایتی علیه توسعه پایدار» در فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، به تبیین جرم اکوساید و ارائه تعریف مناسبی از این جرم پرداخته و آن را فعالیت انسانی که باعث آسیب یا تخریب قابل توجه محیط‌زیست می‌شود، معرفی می‌نمایند.

قلی‌پور و مهرآ (۱۳۹۹) در مقاله «جنایت اکوساید، گذشته، حال، آینده» در فصلنامه پژوهش کیفری، موانع نظام حقوقی کیفری بین‌المللی برای مقابله با معضل گستردگی آلودگی و تخریب محیط‌زیست را بررسی نموده و ابراز می‌دارند که اساسنامه روم نتوانسته انتظارات حامیان محیط‌زیست را برآورده سازد.

Qudah (2014) در مقاله ای با نام «به سوی جرم‌انگاری جرایم زیست‌محیطی فرامرزی» به بررسی رویکرد نظام حقوقی کیفری در جرم‌انگاری اکوساید پرداخته واین نوع از جرم‌انگاری را به عنوان عامل بازدارنده از وقوع آسیب‌های زیست‌محیطی معرفی می‌نماید.

Grene (۲۰۲۱) در مقاله ای با نام «عنصر معنوی و تعریف پیشنهادی جرم اکوساید» عنصر معنوی را از عناصر کلیدی این جرم دانسته و اذعان می‌دارد که این عنصر، تصمیمی است که در ذهن مرتکب رخ می‌دهد و آنرا عنصر اصلی وقوع جرم تلقی می‌کند.

Ordring (۲۰۲۲) در پژوهش «جنایت اکوساید از طریق حقوق بشر: ابزاری جدید برای اقلیم» هدف حقوق کیفری بین‌المللی را مجازات مرتکبان جرایم زیست‌محیطی می‌داند و بیان می‌کند که افزودن اکوساید به عنوان جنایت تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی، امری ضروری می‌باشد.

۱. ماهیت اکوساید

در کتب و نوشته‌های جرم‌شناسی جرایم زیست محیطی را در قالب جرم شناسی سبز مورد تحلیل قرار می‌دهند، البته متاسفانه در جرم‌شناسی تاکنون تعریف واحدی از جرم سبز[۱] ارایه نشده است، اما می‌توان گفت که جرم سبز شامل رفتارهایی اعم از فعل و یا ترک فعل می‌با شد که هم می‌تواند مبنای قانونی دا شته با شد و هم غیرقانونی (White. 2007:12). برای ر سیدن به یک تعریف واحد باید حدود و دامنه جرم زیست‌محیطی مشخص شود. در طول دوره‌های گذشته تعاریف مختلفی از ارائه‌شده است. در پرتو بحران جاری پلی هیگینز[۲] تلاش کرد که اکوساید را به عنوان نسل جدیدی از حقوق نسل‌های آینده و حقوق مردم بومی بگنجاند.

به‌عنوان مثال وی و مارک گری[۳] اکوساید را به‌عنوان جرمی با مسئولیت محض بدون توجه به قصد معرفی کرده‌اند (Greene. 2021:1) بسیاری از مصادیق جرایم زیست‌محیطی بدون عمد ارتکاب می‌یابند. استدلال می‌شود که ایجاد آسیب شدید زیست‌محیطی می‌تواند منجر به نقض یک تعهد ارگا امنس[۴]، مراقبت ناشی از قوانین بین‌المللی محیط‌زیست

---

[۱] Green Crime

[۲] Polly Higgins

[۳] Mark Gray

[۴] Erga Omnes

و تعهدات حقوق بشر و در نتیجه ارتکاب یک جرم بین‌المللی شود (Merson. 1998:18) هنگامی‌که آسیب جدی زیست‌محیطی، بهره‌برداری غیرقانونی از منابع طبیعی و غصب زمین به نقض حقوق بشر تبدیل می‌شود، مسلماً مورد جرم‌انگاری در سطح بین‌المللی آشکارتر و ضروری‌تر می‌شود (Romanin Jacur. 2015:79). بطور کلی با توجه به تحولات اخیر این حوزه باید جرم اکوساید را دارای ماهیت مستقل و منحصر به فرد دانست که هم قابلیت وقوع در زمان صلح و هم در زمان جنگ را دارد. هر چند که برای دوران جنگ با توجه به قدمت مقررات و عرفهای ناظر به جنگ موازین مدون تری قابل مشاهده است و حتی در دیوان کیفری بین المللی نیز به عنوان مصداقی از جنایت جنگی نیز براساس ماده ۸ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی وقتی که در قالب یک حمله بین‌المللی اگاهانه منتهی به خسارت «گسترده[۱]، طولانی‌مدت[۲] و شدید»[۳] به محیط زیست است، پذیرفته شده است.

هر چند حقوق کیفری بین‌المللی قطعاً تنها ابزار اصلی برای دستیابی به حفاظت بهتر از محیط‌زیست نیست، اما حداقل می‌تواند به چارچوب منسجم‌تری از حمایت در همزیستی با سایر حوزه‌های حقوق بین‌الملل کاربرد داشته باشد. (Margaret. 2013:56). حفاظت از محیط‌زیست بسته به زمانی که رفتار خاصی در آن رخ می‌دهد (در زمان جنگ و در زمان صلح) متفاوت است. (Bustami &Heken. 2021:145). عبارت اکوساید در ابتدا در دهه ۱۹۷۰ که بیشتر در مورد جنگ ویتنام بود، استفاده می‌شد. این عبارت از نظرتاریخی به عنوان شکلی از جنگ نامیده شده و مفهومی فراگیر نیست تا شامل جنایات ارتکابی در زمان صلح نیز بشود. البته، تلاش شد تا اکوساید چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ، طبق قوانین بین‌المللی جرمی تلقی شود که همگی متعهد به پیشگیری و در صورت ارتکاب، مستوجب مجازات باشند.

ا سا سنامه دیوان کیفری بین‌المللی، جرایم زیستمحیطی‌ای را در زمان جنگ قابل ا ستناد می‌داند که با ق صد همراه با شد. به طور کلی در مقررات مربوط به مخا صمات مسلحانه، قصد و یا آگاهی از تخریب محیط‌زیست، شرط جرم زیست‌محیطی می‌با شد و جرایمی که به دلیل قصور یا سهل انگاری اتفاق می‌افتد، جرم محسوب نمی‌شود (Badar. 2013:16). دامنه جنایت اکوساید به زمان مخاصمات مسلحانه محدود شده ا ست. به عبارت دیگر، ا سا سنامه تنها جنایت اکو ساید جنگی را جرم‌انگاری نموده ا ست و از ارتکاب اکو ساید در زمان صلح، غفلت ورزیده ا ست. همچنین ا سا سنامه، «تخریب عمدی محیط‌زیست»[۴] را در صورتی که سبب بروز آ سیب‌های پایدار، شدید و بلند مدت به آن گردد را ممنوع اعلام می‌کند و به این مو ضوع اذعان می‌دارد که ا ستفاده و تخریب محیط‌زیست نباید بیش از حد استفاده نظامی مورد انتظار باشد.[۵]

ماده ۸ اساسنامه روم به صراحت مسئولیت فردی را برای حملات علیه محیط‌زیست تعیین می‌کند. همچنین، اقدام عمدی به حمله با آگاهی از این که این حمله باعث آسیب گسترده، بلندمدت و شدید به محیط‌زیست طبیعی می‌شود، جرم‌انگاری شده است. این ماده اولین جنایت مبتنی بر بوم محوری ا ست و پتانسیل ارائه حفاظت از محیط طبیعی در زمان جنگ را دارد. ماده ۸، اکنون جنایت جنگی در درگیری‌های م سلحانه بین‌المللی، حمله غیرعمدی با آگاهی از این‌که چنین حمله‌ای با «آ سیب گ سترده، طولانی‌مدت و شدید» به محیط‌زیست طبیعی که به و ضوح در رابطه با مزیت نظامی م شخص، م ستقیم و پیش‌بینی شده خواهد بود را منع می‌کند، اگر چه این ممنوعیت از مجموعه حقوق بشر دو ستانه بین‌المللی مر سوم و متعارف نا شی می شود. این ماده ، درمورد درگیری‌های م سلحانه داخلی اعمال نمی شود. این محدودیت به‌ویژه م شکل ساز ا ست. زیرا اکثر درگیری‌های م سلحانه در ع صر مدرن داخلی ه ستند و هیچ مدرکی نشان نمی‌دهد که فی‌نفسه درگیری‌های مسلحانه داخلی هستند. (Drubmle. 2009:35). اکوساید را می‌توان جنایت علیه صلح

---

[۱] Extensive damage

[۲] Long term damage

[۳] severe damage

[۴] Deliberate destruction of the environment

[۵] Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification technologies(ENMOD Convention)

دانست، زیرا پیامدهای اکوساید، خطر درگیری‌ها را افزایش می‌دهد، منجر به نابودی طبیعت و بشریت «آلودگی و تخریب»[۱] می شود و به سلامت و کیفیت زندگی افراد آسیب می‌رساند.

ممنوعیت تخریب محیط‌زیست در حقوق بشردوستانه بین‌المللی، همانطور که در مواد ۳۵ (۳) و ۵۵ (۱) پروتکل الحاقی کنوانسیون‌های ژنو[۲] آمده است، مبنای این جنایت را تشکیل می‌دهد (Dorman. 2003:166). معنای دقیق اصطلاحات «گسترده، بلندمدت و شدید» مبهم است (Weinstein. 2005:707). اساسنامه روم شامل سه ماده دیگر است که ممکن است به طور ضمنی منجر به مسئولیت کیفری فردی برای حملات به محیط طبیعی شود (Henckaert&s Doswald-Beck. 2009:576). با این‌حال این خسارات در سطح جهانی به‌عنوان یک جرم بین‌المللی برای تحمیل مسئولیت کیفری تثبیت نشده‌اند و هنوز هم تا حد زیادی مجاز هستند. (Sakar. 2021:39). ماهیت اکوساید، متضمن عناصر جدی‌ترین جنایات است که می‌تواند وجدان جامعه بین‌المللی را به‌عنوان یک کل تحت تأثیر قرار دهد. با این‌حال به رسمیت شناختن قوانین اکوسایدی و گنجاندن آن در اساس‌نامه روم همیشه موضوعی قابل بحث بوده‌است.

۲. مبانی جرم‌انگاری اکوساید

در این بخش به مبانی متنوعی که جرم انگاری اکو ساید را به ضرورت جانعه جهانی تبدیل کرده اشاره داشته و به تحلیل و ارزیابی آنها پرداخته می شود.

۲. ۱. در پرتو نسل چهارم حقوق بشر

حقوق کیفری، نقشی بی‌بدیل در حمایت از محیط زیست ایفاء می‌کند. اکوساید به عنوان یک معضل جهانی است که از مرزهای ملی فراتر رفته و به آلودگی‌های زیست محیطی و مشکلات اکوسیستمی منطقه‌ای و جهانی تبدیل شده است. استفاده از حقوق کیفری و تعیین ضمانت اجرا چه در بعد داخلی و چه در ابعاد بین‌المللی برای حمایت از حقوق محیط زیست، تأثیر بسزایی در حفاظت از محیط زیست جهانی خواهد داشت. حقوق محیط زیست در سطح بین‌المللی به عنوان حق داشتن محیط زیست خوب تعریف می‌شود. با این حال، این مفهوم در حال توسعه است و هنوز تعریف دقیقی از جرم اکوساید، عناصر مادی، معنوی و اینکه اکوساید در تعریف جرم چه جایگاهی دارد، ارائه نشده است. دولتها، گروهها و شرکت‌های صاحب قدرت و ثروت به عنوان اصلی‌ترین عامل تخریب محیط زیست چه محدودیتی را در وضع و تصویب قوانین مربوز به اکوساید ایجاد می‌کنند (روزبه،م و همکاران.۱۴۰۲:۵۰۰). این حقیقت تأسف‌بار است که محیط‌زیست در خلال خصومت‌های مسلحانه و موقعیت‌های درگیری به خطر می‌افتد و آسیب می‌بیند و به یک قربانی خاموش جنگ تقلیل می‌یابد. واکنش بین‌المللی به جنگ روسیه و اوکراین[۳] نمونه‌ای از برخورد ثانویه با محیط‌زیست است که هنوز عمیقاً در بینش سودگرایانه طبیعت ریشه دوانده است. که در کنار آسیب‌های مستقیم بر زندگی غیرنظامیان، تجاوز به جوانب زیست‌محیطی به طور گسترده را نیز منجر شده است. بنابراین این مقررات، سطح تخریب قانونی را با وجود ممنوعیت مطلق به «آسیب گسترده، طولانی‌مدت و شدید به محیط‌زیست» محدود می‌کند (Matthew. 2013:79). بهره‌برداری غیرقانونی از محیط‌زیست می‌تواند درگیری‌ها را در جریان خصومت‌های فعال تشدید کند و در پی درگیری‌ها مجدداً خصومت‌ها را شعله‌ور کند، یا حتی دلیل اصلی دامن زدن به خشونت باشد.با ممنوعیت تخریب اشیای ضروری برای بقای جمعیت غیر نظامی،[۴] غصب یا تخریب عمدی اشیا، مقررات جنایات جنگی تکمیل می‌گردند. مفهوم اشیاء ضروری شامل ضروری‌ترین منابع می‌شود و شامل محرومیت از سایر ملزومات مانند دارو، پوشاک یا محصولات غذایی

---

[۱] Pollution and destruction

[۲] Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, Art. 55(1), 1125 UNTS 3.

[۳] The war between Russia and Ukraine

[۴] Necessary items for the survival of the civilian population

می‌گردد. (Hassan&Al Bashir. 2010:340). تعیین مناطق با اهمیت زیست‌محیطی به‌عنوان مناطق حفاظت شده «همانند پارک‌های صلح[۱]» در صورت درگیری‌های مسلحانه، نمونه‌هایی از تلاش برای حفاظت زیست‌محیطی فرامرزی است (Palarczyk. 2023:59). ارتکاب اکوساید می‌توان به‌عنوان یک جنایت علیه صلح تلقی شود و عاملان منفعت‌طلب باید تحت پیگرد بین‌المللی قرار گیرند. (Randreson. 2009:17). استقرار حیاتی اکوساید، به‌عنوان یک شکل بین‌المللی از رفتار مجرمانه آن را تحت صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری و سایر دادگاه‌های بین‌المللی قرار می‌دهد (Qudah. 2014:12).سال‌هاست که جامعه بین‌المللی هنگام تلاش برای یافتن فرمول قانونی مناسب برای جبران جنایت بین‌المللی علیه محیط‌زیست با چالش مواجه بوده است.

۲. ۲. در پرتو عدالت کیفری سزاگرایانه

جرم‌شناسی سبز بر لزوم جدی گرفتن آسیب‌های زیست‌محیطی مبتنی است. دیدگاه عدالت زیست‌محیطی به جهت‌گیری گسترده جرم‌شناسی سبز اشاره دارد که در جهت افشای مصادیق مختلف بی‌عدالتی اساسی اجتماعی و زیست‌محیطی است (Soouth&Brisman. 2013). از منظر عدالت زیست‌محیطی، توجه به آسیب زیست‌محیطی به بهترین وجه در قالب عدالت شکل می‌گیرد که به نوبه خود مبتنی بر مفاهیم حقوق بشر، حقوق محیط‌زیست و اصول برابری می‌باشد. حقوق بشر و عدالت زیست‌محیطی که در آن حقوق محیط‌زیست به‌عنوان امتداد حقوق انسانی یا اجتماعی در نظر گرفته می‌شود، کیفیت زندگی بشر را در حال حاضر و آینده افزایش می‌دهد (White. 2013:6). عدالت زیست‌محیطی به توزیع محیط‌ها در بین مردم از نظر دسترسی و استفاده از منابع طبیعی خاص در مناطق جغرافیایی تعریف‌شده و به تأثیرات اعمال اجتماعی خاص و مخاطرات زیست‌محیطی بر جمعیت‌های خاص (مثلاً اقلیت‌های قومی) اشاره دارد (Willams. 1996:16). مفهوم عدالت اکولوژیکی[۲] به سلامت طبیعت و رفاه اشاره دارد که از اکوسیستم‌های خاص، گیاهان و جانوران تشکیل شده‌است که مجموعاً محیط‌زیست و ارزش ذاتی آن را شکل می‌دهند. (Hurley. 1995:25). بنابراین، جرم‌شناسی سبز انسان‌محور است. درواقع وقتی صحبت از آسیب زیست‌محیطی به میان می‌آید وآن‌چه در واقع جرم‌انگاری می‌شود، دیدگاهی انسان‌محور را در مورد ماهیت آسیب موردنظر منعکس می‌کند (Thornton&Tromans. 1999:35). همین موضوع موجبات ناکارآمدی روند جرم‌انگاری اکوساید و مقابله با این جرم را فراهم آورده است. به رسمیت شناختن و پیگرد قانونی تخریب محیط زیست، نقطه عطف مهمی در تکامل حقوق محیط زیست و عدالت کیفری بین‌المللی است. از آنجایی که سیاره زمین همچنان با چالش‌های بی‌سابقه زیست‌محیطی، از جنگل‌زدایی و از دست رفتن تنوع زیستی گرفته تا تغییرات اقلیمی و آلودگی روبرو است، ضرورت ایجاد یک چارچوب قانونی قوی که قادر به جلوگیری و مجازات تخریب محیط زیست باشد، هرگز تا این حد آشکار نبوده است. تخریب محیط زیست، به عنوان یک مفهوم، ابزار قانونی و اخلاقی قدرتمندی را برای ارتقاء حفاظت از جهان طبیعی به سطح نگرانی جدی بین‌المللی ارائه می‌دهد و آن را در کنار جرایمی مانند نسل‌کشی، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت قرار می‌دهد (Wie and Oliveira,2025:16). در سراسر این مقاله، پیچیدگی و ضرورت پیگرد قانونی تخریب محیط زیست از دیدگاه‌های حقوقی متعدد بررسی شده است.

۲. ۲. ۱. عدالت مبتنی بر رویکرد انسان محور[۳]

شکاف بین انسان و محیط‌زیست به دلیل تخریب‌هایی که فعالیت‌های انسانی به محیط‌زیست وارد می‌کنند وجود دارد. این نارسایی در رژیم حقوق بین‌الملل وجود دارد که نمی‌تواند زیان دیدگان را که تا حد زیادی برای بقای خود به محیط‌زیست وابسته هستند، نشان دهد. به عنوان یادآوری، انسان محوری یک نظام اعتقادی فلسفی است که در آن انسان‌ها عالی ترین موجودیت اصلی و دارای اهمیت فوق‌العاده در جهان طبیعی هستند. این خط فکری شامل ارزش‌های فرهنگی محیط‌زیست، حامیان عدالت اجتماعی و محققانی است که به عدالت زیست‌محیطی به‌عنوان حالت نهایی مطلوب توجه دارند، اما از حقوق بشر به عنوان ابزاری برای دستیابی به آن حمایت

---

[۱] Peace parks

[۲] Ecological justice

[۳] Human-centered approach

می‌کنند. (Vanderheiden 2012:123.) جنایت جنگی ممکن است غارت و سوءاستفاده از محیط‌زیست تعبیر شود که این ممنوعیت در مورد بهره‌برداری از منابع طبیعی است که توسط اعضای شورشیان یا نیروهای خارجی اعمال می شود. تخریب و تصاحب اموال، دومین ممنوعیت مربوط به محیط‌زیست در زمان جنگ است که در ماده ۸ اساس‌نامه روم وضع شده‌است. رفتار علیه اموال تحت قدرت دشمن را جرم‌انگاری می‌کند که مرتکب را از تخریب یا تصاحب گسترده و عمدی اموال که تحت کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹[۱] محافظت می‌شوند و با ضرورت نظامی توجیه نشده است، منع می‌کند. آسیب‌رساندن به آن‌ها برای تصاحب، بدست آوردن یا توقیف اموال و غارت سبب می شود که این ممنوعیت را می‌توان گسترده‌تر از ممنوعیت غارت تلقی کرد زیرا شامل تصرف اموال غیرنظامی ازجمله تخریب آن‌ها نیز می‌شود (Dormann. 2022:118). بدین ترتیب با تحت پوشش قراردادن تمام نمونه‌های آسیب زیست‌محیطی می‌توان بسیاری از موانع بر سر راه جرم‌انگاری اکوساید را رفع کرد.

۲,۲. ۲. عدالت مبتنی بر رویکرد بوم محور[۲]

در جایی که بوم‌مرکزی بر این باور است که انسان‌ها ممکن است مستقیماً نسبت به غیرانسان‌ها وظایفی داشته باشند، انسان‌مداری فقط انجام وظایف در قبال انسان‌های دیگر را ممکن می‌داند. بوم‌محوری نسبت به دیدگاه‌های انسان‌محور با توجه به اخلاق، متافیزیک، و عدالت در رابطه با اخلاق، ارجحیت دارد. این مهم است که باید اذعان کرد (Storaas. 2019:101) جنایت سبز از زاویه‌ای مبتنی بر حقوق پیوندهای قوی با حقوق بشر، برابری بین نسلی و حقوق نسل‌های آینده است و این پیوندها ارتباط حیاتی آن‌ها را با عدالت زیست‌محیطی آشکار می‌کند (Paulose. 2021:1). الزام انسان‌محوری ذاتی دیوان و اساس‌نامه که دیدگاه ابزاری از آسیب زیست‌محیطی را در بر می‌گیرد، مستلزم هم‌بستگی با آسیب واقعی انسانی است (Megret. 2010:14). کاستی‌ها در چارچوب کنونی حقوق بین‌الملل در رابطه با تخریب محیط‌زیست بسیار زیاد است (Greene. 2018:32)بنابراین شخصیت انسان‌محور دیوان کیفری بین‌المللی نباید مانع از گنجاندن اکوساید به‌عنوان پنجمین جرم تحت صلاحیت خود شود (Green. 2018:40). هیچ دادگاه کیفری بین‌المللی با صلاحیت ویژه درمورد جرایم زیست‌محیطی وجود ندارد (Etone. 2021:34). اثرات جنگ‌های مدرن بر تنوع زیستی و محیط‌زیست به‌طور فزاینده‌ای به‌خوبی ملموس است. بهره‌برداری غیرقانونی از منابع طبیعی در آفریقا، نابودی جمعیت فیل‌ها و اسب‌های آبی در آفریقای مرکزی بین سال‌های ۱۹۹۵ و ۲۰۰۶ نمونه ای از این اثرات می‌باشند که سبب شکوفایی مجموعه‌ای از رویه‌های قضایی و قواعد ماهوی شده‌اند.

۲. ۳. در پرتو عدالت ترمیمی[۳]

جرایم زیست‌محیطی مستلزم مقصر دانستن است و مسئولیت کیفری مستلزم آن است که متخلف عمداً آگاهانه و یا سهل‌انگارانه عمل کند. با این‌حال در مورد جرایم محیطی خاطرنشان می‌شود که در بیشتر موارد عوامل لازم برای اثبات تقصیر متخلفان به‌طور واقع‌بینانه دست‌نیافتنی است. عدالت ترمیمی رویکردی برای حل مشکل است که در اشکال مختلف آن شامل قربانی، مجرم شبکه‌های اجتماعی آن‌ها و جامعه می شود. عدالت ترمیمی مبتنی بر این اصل احساسی است که رفتار مجرمانه، نه‌تنها ناقض قانون است بلکه به قربانیان و جامعه نیز آسیب می‌رساند(Motupalli,2018:300). دراین‌راستا یافتن جایگاه مناسب برای محیط‌زیست در مذاکرات قانونی نخستین گام تلقی می شود. همان‌طوری‌که راب وایت[۴] جرم شناس می‌گوید: « شناسایی قربانیان تنها بخشی از فرایند ترمیم است، صدای قربانی باید شنیده شود و همچنین باید بخشی از روند دادرسی ترمیمی‌باشد» (White. 2014:43). در مورد قربانیان

---

[۱] Geneva Conventions,1949

[۲] Eco-centric approach

[۳] Environmental restorative justice

[۴] Rob White

محیط‌زیست که «قربانیان بی‌صدا»[۱] تلقی می‌شوند، قاضی پرسون[۲] پیشنهاد می‌کند که یک قربانی جانشین باید نماینده قربانی بی‌صدا باشد (Person. 2011:35). این قربانی جانشین به‌جای قربانی واقعی در فرآیندهای ترمیمی شرکت می‌کند. این یک موقعیت منحصربه‌فرد نیست. در عدالت ترمیمی شفا و اصلاح باید در مرکز قربانیان صورت گیرد، ما باید محیط‌زیست و نسل‌های آینده را نیز به عنوان قربانی بشناسیم و در نظر بگیریم (Zehr. 2005:194). از آنجایی‌که عدالت ترمیمی نیاز اطمینان‌بخشی و توانمندسازی را برطرف می‌کند، چارچوبی جامع‌تر از نظام حقوق سنتی است. به‌علاوه عدالت ترمیمی بر چگونگی ارتباط و برخورد با فرد خاطی متمرکز است. هدف از عدالت ترمیمی، متحول ساختن مجرمان از طریق جدی گرفتن نیازها و آسیب‌های وارده به آن‌هاست. (Motupalli,2018:354).. به رسمیت شناختن جرم اکوساید، اولین گام در ارائه و دستیابی به چارچوب عدالت عملی بین‌المللی خواهد بود. جدای از اجرای حقوق بشر، ماهیت آسیب به محیط‌زیست نیز باید مورد توجه قرار گیرد، زیرا این مسئولیت جمعی ما برای حفاظت از محیط‌زیست است.

۳. ویژگی‌های انحصاری اکوساید

از ویژگی‌های انحصاری جرم اکوساید می‌توان به تفاوت عنصر روانی لازم برای تحقق این جنایت اشاره داشت. درجنایت اکوساید، مرتکب با آگاهی از این که احتمال قابل توجهی در مورد آسیب رساندن به محیط‌زیست توسط آن اعمال وجود دارد و اینکه او عامداً عمل می‌کند، اقدام به این جنایت نماید. بنابراین لازم نیست مرتکب به طور خاص قصد آسیب رساندن به محیط‌زیست را داشته باشد. کافی است که او با علم به وجود «احتمال قابل توجهی» در خصوص آسیب رسانی، عمل کند. در تعقیب کیفری بین‌المللی عنصر معنوی می‌تواند سه شکل اساسی داشته باشد: اول این‌که، مرتکب مستقیماً آسیب خاصی را پیش‌بینی می‌کند و قصد آسیب خاص را دارد. دوم این‌که، مرتکب علاوه بر هدف اصلی خود، آسیب‌های بیشتری را به‌عنوان پیامد مشخص اقدام خود پیش‌بینی می‌کند و اقدام می‌نماید. سوم، جایی‌که مرتکب آسیب دیگری را به‌عنوان احتمال یا پیامد احتمالی عمل خود پیش‌بینی می‌کند و به‌هرحال اقدام می‌نماید (Greene. 2021:1). عنصرمعنوی ممکن است مناقشه‌برانگیزترین عنصر مفهوم اکوساید باشد، زیرا اساس سوءنیت را که برای هر رفتار وجرم‌انگاری آن ضروری است، ایجاد می‌کند. عنصر معنوی چون تصمیم و سوءنیتی است که در درون و ذهن مرتکب اتفاق می‌افتد با پیچیدگی‌های زیادی روبه رو است. (جام بزرگ و همکاران. ۹:۱۳۹۸) اما در حال حاضر، رویکرد جامعه بین‌المللی نسبت به عنصر معنوی این جرم کمی متفاوت است.

جرایم زیست‌محیطی بین‌المللی تنها به شکل ضمنی و در گذر برخوردهای مسلحانه قابل‌تصور است (قادری. ۱۰:۲۰۱۷) تلاش‌های جامعه بین‌المللی جهت جرم‌انگاری زیست‌محیطی تا به امروز به غایت مطلوب خویش نرسیده و در هر بار دست نامرئی حاکمیت و منافع شرکتی سبب شده‌است تا اندیشه جرم‌انگاری اکوساید نتواند به سرمنزل مقصود برسند (قلی‌پور و مهرآ. ۷۶:۱۳۹۹).

بند ۱ ماده ۳۰ اساسنامه رم اذعان می‌دارد که: «جز در مواردی که به نحو دیگری مقرر شده باشد، هیچکس دارای مسئولیت کیفری نیست و نمی‌تواند به دلیل ارتکاب یکی از جرایمی که رسیدگی به آنها در صلاحیت دیوان است مجازات شود، مگر اینکه عنصر مادی جرم همراه با قصد و علم (عنصر معنوی) نیز باشد» ماده ۳۰ استثناهایی را مجاز می داند (Greene, 2021:39). همچنین بند ۲ این ماده مقرر می‌دارد: «وجود قصد» مفروض است موقعی که شخص نسبت به اصل عمل، قصد ارتکاب آن را دارد و یا نسبت به نتیجه‌ای از عمل، قصد ایجاد نتیجه را داشته یا آگاه باشد که این نتیجه در مسیر طبیعی حوادث پیش خواهد آمد». مطابق این ماده «علم» آگاهی از وجود شرایط یا نتیجه‌ای است که در مسیر طبیعی حوادث اتفاق خواهد افتاد. الفاظ «عالمانه و عامدانه»[۳] مطابق این تعریف، تفسیر خواهند شد.

---

[۱] Silent Victims

[۲] Person

[۳] Wisely and intentionally

در واقع، جنایات تجاوز، جنایات جنگی، جنایات علیه بشـریت از الزامات عنصـر معنوی موجود در ماده ۳۰ پیروی می‌کنند، در حالی که نسل کشی(طبق ماده ۶ اساسنامه روم) به قصد خاص‌تری نیاز دارد «از بین بردن یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی[۱]» در واقع، بسیاری از نمونه‌های رایج اکوساید که معمولاً ذکر می‌شود، نتیجه تخریب عمدی محیط‌زیست نیست، بلکه ناشی از اقدام بی احتیاطی افراد برای پیشبرد اهداف خود بدون توجه به خطر قابل توجه آسیب‌های محیطی است. در تعریف اکوساید، عنصر معنوی می‌تواند به طور بالقوه نمونه‌هایی از حوادث فاجعه‌بار صنعتی، نشت نفت، انفجارهسته‌ای، و غیره را پوشش دهد که در آن مجرم با علم به احتمال قابل توجهی که ممکن اسـت آسـیبی رخ دهد، اقدام کرده اسـت. با این حال ماده ۳۰، شـامل مواردی نمی‌شـود که مرتکب صـرفاً با بی‌احتیاطی عمل می‌کند، یا علیرغم احتمال آسیب، عمل می‌نماید. بنابراین اقدام با احتمال قابل‌توجه آسیب به محیط‌زیست به‌سادگی در چارچوب قانون ماده ۳۰ اساس‌نامه نمی‌گنجد. چراکه مستلزم قصد مستقیم برای آسیب‌رسانی و یا آگاهی از این‌که آسیب در جریان عادی رخ می‌دهد می‌باشـد. با این‌حال ماده ۳۰ اسـتثنائاتی را نیز مجاز می‌داند و بنابراین می‌تواند شـامل یک پیامد احتمالی یا احتمال قابل‌توجه باشد.

یکی دیگر از ویژگی‌های انحصاری اکوساید ماهیت قربانیان یا خصوصیت قربانی این جرم است. هر کسی یا هرچیزی که توسط اختلالات محیطی آسیب‌دیده باشد، ممکن است به‌عنوان قربانی تلقی شود. قربانیان آسیب‌های زیست‌محیطی به طور گسترده به عنوان قربانیان «جرم» شناخته نمی شوند و بنابراین از دیدگاه سنتی بزه شناسی که عمدتاً مبتنی بر ساختارهای متعارف جرم است، کنار گذاشته می شوند. تأثیرات گسترده جرایم زیست‌محیطی مسائل پیچیده و منحصر به فردی را هم برای قربانیان و هم برای دولت‌ها ایجاد می‌کند. ممکن است قربانیان از انواع مختلفی از آسیب‌های مستقیم و غیرمستقیم با منبع نقطه‌ای یا پراکنده، فردی، تجمعی، محلی، فرامرزی یا جهانی، کوتاه‌مدت یا بلندمدت رنج ببرند. اثرات یک تخلف ممکن اسـت قابل‌توجه به‌نظر نرسـند، اما پیامدهای زیست‌محیطی تجمعی ناشی از نقض مکرر در طول زمان می‌تواند قابل‌توجه باشد. عاملان ممکن است افراد، گروه‌های جمعی، شرکت‌ها، دولت‌ها و گروه‌های جنایت‌کار سازمان‌یافته باشند.

در مواردی آسیب خیلی آشکار یا مستقیم نیست یا تأثیر کامل آن تا مدت‌ها پس‌از پیگرد قانونی احساس نمی‌شود. در قربانی شدن دسته‌جمعی، تأثیر آن احساس می‌شود و آسیب به طور کامل دیده می‌شود. شناسایی همه قربانیان می‌تواند یک مشکل لجستیکی ایجاد کنند. قربانیان جرایم زیست‌محیطی همیشه از این واقعیت آگاه نیستند که قربانی شده‌اند. حتی زمانی‌که افراد از تأثیرات زیست‌محیطی آگاه هستند، ممکن است خود را قربانی جرایم زیست‌محیطی تلقی نکنند. قربانی شدن مستقیم جرایم زیست‌محیطی ممکن است توسط گونه‌های غیرانسانی مانند حیات وحش و زیستگاه‌های آن‌ها تجربه شود که درک این نوع از قربانی شدن بسیار دشوار است. همچنین باعث تأخیر زمانی در آگاه شدن نسبت به این دسته از قربانی شدن می‌گردد. به علاوه، شناسایی آسیب‌ها ممکن است دشوار باشد. زیرا آسیب‌ها ممکن است فوری نباشند یا تأثیری در آینده داشته باشند یا از نظر مالی قابل اندازه‌گیری نباشند. (Skinnider. 2011:77). تحقیقات نشـان می‌دهد که عمده‌ترین نوع ناآگاهی مردم که منجر به جرایم زیسـت‌محیطی می‌شـود، ناآگاهی از قوانین زیسـت‌محیطی اسـت. (Faruk et al. 2012:180). گفته می‌شـود که جرایم زیسـت‌محیطی اغلب شـامل قربانیانی می‌شـود که ما «نمی‌بینیم» یا به عنوان «بی‌قربانی»[۲] توصیف می شوند. برخی از محققان استدلال می‌کنند که جرایم زیست‌محیطی، ماهیتی انتزاعی دارند و فاقد قربانیان قابل شناسایی و مشخص هستند. این توصیفات عموماً از دیدگاه انسان محوری می‌آیند.

در زمان تدوین قانون جرایم علیه صلح و امنیت بشر در سال ۱۹۹۶، کمیسیون حقوق بین‌الملل[۳] تعریفی را برای جنایت بین‌المللی علیه محیط‌زیست ارائه کرد که مستلزم یک اقدام جدی عمدی با داشتن یک عنصر بین‌المللی بود، که در اساسنامه روم به تصویب نرسید.اگر چنین جنایتی به اساسنامه روم اضافه شود، قربانیان «به صورت فردی یا جمعی» واجد شرایط دریافت غرامت از صندوق امانی قربانیان ICC خواهند بود. دیوان کیفری بین‌المللی همچنین می‌تواند احکامی برای ضبط و استرداد یا احکام غرامت و توانبخشی

[۱] Extermination of a national, ethnic, racial or religious group

[۲] Victimless

[۳] International Law Commission

صادر کند تا به قربانیان کمک کند تا آ سیب‌های زیـ ستمحیطی که خود و جامعه شان متحمل شده‌اند، را بهبود بخ شند. کمیـ سیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری سازمان ملل برای اولین بار در سال ۱۹۹۵ به موضوع جرایم زیست‌محیطی پرداخت.

ا سا سنامه روم که دیوان کیفری بین‌المللی (ICC) را تأ سیس می‌کند، مثال مفیدی از نحوه د ستر سی قربانیانی که به طور جمعی قربانی شده‌اند، به دریافت غرامت برای آ سیب‌هایی که متحمل شده‌اند، ارائه می‌کند. ا سا سنامه دو رویکرد متفاوت برای غرامت پیش بینی می‌کند: (۱) دادگاه حکم به ا سترداد به قربانیانی که پرونده آنها در دادگاه ر سیدگی شده ا ست، می‌نماید و (۲) پرداخت غرامت از یک صندوق امانی، که به تعداد زیادی از افراد که پرونده آنها، مورد ر سیدگی واقع می شود، پرداخت می‌گردد. ک شورهای ع ضو ICC همچنین صـــندوق امانی قربانیان[۱] (TFV) را ایجاد کرده‌اند که مســـئول حمایت از قربانیان جنایات تحت صـــلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری و اجرای احکام غرامت به دستور دادگاه است.

در آوریل ۲۰۱۰ هیگینز پیشنهادی را به کمیسیون حقوقی سازمان ملل ارائه کرد. این پیشنهاد ا ساس‌نامه روم را ا صلاح می‌کند تا اکوســـاید را به‌عنوان پنجمین جنایت علیه صـــلح دربرگیرد (Greene. 2019:1). اگر جرم اکوســـاید به اســـاس‌نامه روم اضـــافه شـــود، پرونده‌های اکوسایدی می‌توانند توسط دیوان کیفری بین‌المللی[۲] مورد رسیدگی قرار گیرند. بدین ترتیب، «تخریب گسترده، آسیب یا از دست دادن اکوسیستم‌های یک قلمرو معین چه توسط عامل انسانی و چه به دلایل دیگر به‌حدی که لذت زندگی مسالمت‌آمیز ساکنان آن قلمرو به شدت کاهش یابد، اکو ساید نامیده می شود». تعریف اکو سایدی پیشنهادی، شامل آ سیب‌های زیستمحیطی خواه تو سط عامل انســـانی یا به دلایل دیگر نشـــان می‌دهد که این جرم شـــامل بلایای طبیعی مانند طوفان‌ها[۳] و فوران‌های آتش‌فشـــانی[۴] و غیره نیز می‌شود. هیگینز[۵] اکوسایدها را به دو نوع «قابل تشخیص»[۶] در مقابل «غیرقابل اطمینان»[۷] تقسیم می‌کند. طبق قانون مدل پیشنهادی هیگینز[۸] ساکنان شامل ساکنان بومی و یا جوامع ساکن یک قلمرو متشکل از یک یا چند مورد زیر ا ست :«انسان، حیوانات، ماهی‌ها و پرندگان یا حشـــرات، گونه‌های گیاهی و ســـایرموجودات زنده». بنابراین اکوســـاید، جنایت علیه تمام زندگی‌اســـت، نه‌فقط علیه زندگی انسان‌ها.

مـــاده یـــک کنوانســـیون منـــع اســـتفاده نظـــامی یـــا هرگونـــه اســـتفاده خصـــمانه از تکنیک‌هـــای اصـــلاح محیط‌زیســـت (انمـــود)[۹] «گسترده» را شامل منطقه‌ای در مقیاس چنـد کیلـومتر، «طـولانی مـدت» را بـه مـدت چنـد مـاه یـا تقریبـاً یـک فصـل و «شـدید» را به‌عنوان اختلال جـدی یـا قابل‌توجـه یـا آسـیب بـه زنـدگی انسـان، منـابع طبیعـی، منـابع اقتصـادی و یـا سـایر دارایی‌هـا تعریـف می‌کنـد (Higgins. 2010:8). مـرور تاریخچـه اکوسـاید می‌توانـد در تثبیـت اعتبـار بـالقوه آن بـه‌عنوان یـک جنایـت بین‌المللـی مفیـد باشـد (Guager et al. 2012:13). بنـابراین جنـگ و ایجـاد تخریـب شـدید زیسـت‌محیطی، بحث‌هـایی را در چـارچوب اکوساید بر می‌انگیزند.

افزودن جرم اکوساید بـه وظـایف دیـوان بین‌المللـی کیفـری ممکـن اسـت شـکاف یـاد شـده را برطـرف کنـد و جرمـی را معرفـی کنـد کـه بـه‌طور خـاص جـرایم ارتکـابی علیـه محیط‌زیسـت را متمرکـز می‌نمایـد. جرم‌انگـاری گسـترده در دیـوان کیفـری

---

[۱] Trust fund for victims

[۲] The Rome statue is a treaty that created the international criminal court. It was adopted on july17,1989 and be come effective on July 1,2002.

[۳] Storms

[۴] Volcanic eruptions

[۵] Higgins, Polly, Earth is our Business changing the rule of the game. 160(2012).

[۶] Ascertainable

[۷] Unascertainable

[۸] Polly Higgins

[۹] Article 1 of the convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification techniques(ENMOD)

بین‌المللی ممکن است در رهایی را بر روی افزایش حقوق طبیعت باز کند و فرصت‌های جدیدی را برای افزایش این حقوق بگشاید. (Dorhan et al. 2021:8).

هیچ دلیل قانع‌کننده‌ای برای رویکرد متمایز در حقوق کیفری بین‌المللی به آ سیب‌های زیست‌محیطی در زمان جنگ و صلح وجود ندارد. زمان آن رسیده است که دیدگاه انسان محور حقوق کیفری بین‌المللی را به سمت رویکردی بوم محور تغییر دهیم (Margaret. 2013:56). اساسنامه روم، رویکردی انسان محور دارد و هدف اصلی آن، حفظ حقوق انسان و رسیدگی به تخلفات آن است. در نتیجه، حقوق کیفری بین‌الملل در کلیت خود یک رژیم انسان‌محور باقی مانده ا ست و انسان را در مرکز حمایت خود قرار می‌دهد (Jodoin. 2010:13)..تمرکز کلی دیوان بین‌المللی کیفری بر مسائل بشردوستانه و حقوق بشر است. تمرکز انسان‌محور دیوان بین‌المللی کیفری می‌تواند مانع از آن شود که دیوان، شدت آسیب وارده به زمین را مستقل از تأثیر آن بر انسان‌ها مورد توجه قرار دهد (Greene. 2019:30. این گشایش همراه با تغییر توجه جهانی به آسیب‌های زیست‌محیطی به دیوان کیفری بین‌المللی اجازه می‌دهد تا پیگرد قانونی افراد را بدلیل اقداماتشان علیه طبیعت آغاز کند.

۴.چالش‌های موجود در روند جرم‌انگاری اکوساید

نظام حقوقی کیفری بین‌المللی، نتوانسته به درستی با معضل گستردگی آلودگی و تخریب محیط‌زیست مقابله کند. با این حال تناقضات عمده‌ای در اصطلاحات مورد استفاده در مبارزه برای تثبیت اکوساید در قالب یک جنایت بین‌المللی وجود دارد.تلاشهای جامعه بین‌المللی جهت جرم‌انگاری اکوساید تا به امروز به غایت مطلوب خویش نرسیده است (قلی‌پور و مهرا. ۸۱:۱۳۹۹). در روند جرم‌انگاری زیست‌محیطی، موانع و چالش‌های بسیاری وجود دارد. مشخص نبودن آستانه و حدود جرم، تعریف مبهم از آسیب‌های زیست‌محیطی «تخریب و آلودگی»، دشواری تعیین مرز بین خسارات زیست‌محیطی قابل توجه از خسارات جزئی، و همچنین عدم تعریف آسیب‌های غیرقابل جبران زیست‌محیطی، بخشی ازاین موانع می‌باشند. اهداف نظامی نیز ممکن است طبیعت را در معرض آسیب قرار دهد، حتی زمانی که هیچ تهدیدی وجود ندارد (Quirós et al. 2019). چند نقص کلیدی در بدنه موجود حقوق بشردوستانه بین‌المللی مربوط به حفاظت محیط‌زیست در طول درگیری‌های مسلحانه وجود دارد. اولاً تعریف خسارات زیست‌محیطی غیرمجاز هم بسیار محدودکننده و هم نامشخص است. دوم عدم قطعیت‌های حقوقی در مورد حفاظت از عناصر محیط‌زیست به منزله زیان جانبی است که خود مشکل‌ساز است. مواد اساس‌نامه روم حاوی هنجارهای ثانویه است. آن‌ها ابزاری برای اجرای یک تعهد اولیه هستند. به‌این‌ترتیب آن‌ها نباید با آن تعهدات اولیه یکسان باشند. درحالی‌که مفاد حقوق کیفری بین‌المللی یک هنجار اولیه را پیش‌فرض می‌گیرد که رفتاری را که جرم محسوب می‌شود، منع می‌کند. بسیاری از تعهدات اولیه موجب تحریم‌های کیفری نمی‌شوند. فقدان شفافیت پیرامون حدود تعهدات معاهده برای جلوگیری از آسیب رساندن به محیط‌زیست در جریان درگیری‌های مسلحانه، مسئله حفاظت از محیط‌زیست، تحت قوانین بشردوستانه عرفی که توسط کمیته بین‌المللی صلیب سرخ[۱] در سال ۲۰۰۵ منتشر شد را مطرح می‌کند. که نسخه ساده شده‌ای از مفاد پروتکل یک کنوانسیون انمود (ENMOD) را بیان می‌کنند که استفاده از روش‌ها و ابزارهای جنگی را در نظر می‌گیرد. مسلماً، اقدامات پیشگیرانه باید برای جلوگیری از آسیب به غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی اتخاذ شود. (Bothe et al. 2010:576). برخی از موانع ظهور یک جرم بین‌المللی زیست‌محیطی شامل ماهیت حقوق بین‌الملل، ماهیت منافع حفاظت‌شده محیط‌زیست و ماهیت رویکرد حقوق کیفری است .جرم‌انگاری به‌خودی‌خود با محدودسازی حقوق بشر و سلب و نقض آن در ارتباط است. قصور انسان‌محوری از اکوساید درنهایت امکان عملی بودن جرم‌انگاری احتمالی اکوساید را محدود می‌کند. لذا ضرورت دارد تا بوم محوری در رویکرد جرم‌انگاری اکوساید را جایگزین انسان محوری کرد تا تمام جوانب آن را در بربگیرد. در اکثر جرایم زیست‌محیطی، با کثرت رفتار مجرمانه «فعل یا ترک فعل» مواجه هستیم. بنابراین احراز رابطه سببیت در جرایم جمعی با فرض سوءنیت‌های متفاوت، پراکندگی اراده مجرمان، اثبات سوء نیت مشترک، به امری دشوار، بلکه غیر ممکن تبدیل شده است. به علاوه فقدان عنصر معنوی و سوءنیت در بسیاری از خسارات زیست‌محیطی، این دشواری را صد چندان می‌نماید. همچنین عدم پذیرش مسئولیت این جرایم توسط عاملان، خود مانعی دیگر محسوب می‌گردد.

---

[۱] International committee of the Red Cross

پیشنهادهای ارائه شده در طی چند دهه برای به رسمیت شناختن جرم اکوساید نشان می‌دهد که جهان به تدریج درک خود را از وابستگی خود به اکوسیستم‌ها و بیوم‌ها تغییر می‌دهد. آب و هوای این سیاره به روشی غیرقابل انکار در حال تغییر است و بخش مربوط به علل این پدیده از اقدامات انسانی سرچشمه می‌گیرد (Misko Moribe et al.2023:28). اگر به عنوان بشریت ، ما درک کنیم که جنایات جدی در مقیاس بین‌المللی باید مورد بررسی قرار گیرد و عاملان آنها باید در پیشگاه یک دادگاه بین المللی مجازات شوند، زمان آن رسیده است که رفتار نابودی محیط زیست را که تأثیرات آن فراتر از مرزها و حتی فرامرزی و جهانی است را در نظر بگیریم. پس از تجزیه و تحلیل مباحث مربوط به بیوسنتریسم، اولین بحث در مورد اکوساید و جنبش‌های دانشگاهی اخیر در مورد این موضوع، نتیجه می‌گیریم که جرم و جنایت جنایات علیه طبیعت می‌تواند علاوه بر یک نیاز نوظهور و فوری، ترسیم کننده آینده حقوق بین الملل باشد.

نتیجه

اکوساید، بحرانی محیط‌زیستی، جرمی بسیار جدی و منشأ بحرانهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی وفرهنگی تلقی می‌شود. این جرم می‌بایست در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی در خصوص صلح وامنیت انسانی گنجانده شود. زمان آن رسیده که اکوساید را به عنوان پنجمین جنایت بین‌المللی در جنگ و صلح به رسمیت بشناسیم. عامل زیان و تخریب محیط‌زیست، مؤلفه اساسی است که اکوساید را از یک عمل ظالمانه به یک جرم تبدیل می‌کند. طرفداران اکوساید معتقدند که در این صورت حتی شرکت‌ها و افراد نیز را می‌توان مسئول تخریب محیط‌زیست دانست و در صورت هر گونه فجایع زیست‌محیطی، آنها با اتهامات جنایی مواجه گردند. از طریق اقدامات مخرب و آلودگی ها، محیط‌زیست چه در خلال خصومت‌های مسلحانه و چه در زمان صلح، به یک قربانی خاموش تبدیل می‌شود. جامعه بین‌المللی تلاش کرده تا اکوساید، جرم‌انگاری شود تا همگی متعهد به پیشگیری و در صورت ارتکاب مستوجب مجازات باشند. ولی تا به امروز رویکرد انسان محور دیوان کیفری بین‌المللی، در کنار سایر عوامل، مانع از گنجاندن اکوساید تحت صلاحیت خود گردید. این در حالی است که این نوع از جرم‌انگاری می‌تواند مسئولیت‌پذیری را در قبال جنایات ارتکابی علیه محیط‌زیست افزایش دهد. در این راستا موانع دیگری مانند دشواری تعیین آستانه خسارات زیست‌محیطی، عدم قطعیت‌های حقوقی در خصوص حفاظت از محیط‌زیست، معضل تعیین قربانی و تمرکز دیوان کیفری بین‌المللی بر قربانیان فردی با وجود قربانیان جمعی محیط‌زیست وجود دارند. لذا، تعریف منسجم از اکوساید، وجود یک دادگاه تخصصی بین‌المللی و انتظام بخشیدن به موضوع اکوساید در چارچوب یک کنوانسیون از طریق ارائه راهکارهای انعطاف‌پذیر، پوشش‌دهنده جرایم زیست‌محیطی دولتها، شرکت‌ها و افراد می‌تواند راهکارهای مؤثری در این حوزه باشد. کنوانسیونی که بر کل اکوسیستم و اقدامات جلوگیری از آلودگی و تخریب وسیع فرامرزی زیست‌محیطی متمرکز باشد. جرم‌انگاری اکوساید به خودی خود با حقوق بشر و عدالت کیفری مرتبط است. محیط‌زیست باید به دلیل ارزش ذاتی خود و مستقل از منافعی که برای بشریت دارد، مورد حمایت و حراست قرار گیرد. با وجود لزوم جرم‌انگاری جرایم مبتنی بر قصد و سوءنیت، جامعه بین‌المللی به این موضوع تمایل یافته است که آن را مبتنی بر مسئولیت محض نماید. به علاوه عدالت ترمیمی، می‌تواند راهکاری برای حل این معضل باشد که تمام قربانیان (دولت‌ها، افراد و شرکت‌ها) و حتی قربانیان بی صدا را تحت پوشش قرار دهد. با این فرض که رفتار مجرمانه، علاوه بر اینکه به نقض قانون منجر می‌گردد، به قربانیان و جامعه آسیب می‌رساند. شفا و اصلاح باید در مرکز قربانیان اعمال شود، به صورتی که محیط‌زیست و بشریت و همچنین نسل آینده را شامل گردد.

تحقیقات نشان می‌دهد که جرم‌انگاری اکوساید با بهره‌گیری از سازوکارهای عدالت کیفری بین‌المللی، می‌تواند به محافظت از محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب آن کمک کند. تأکید بر ارزش ذاتی محیط‌زیست و ایجاد مسئولیت محض برای متخلفان در این حوزه می‌تواند به تعریف دقیق‌تری از جنایات زیست‌محیطی منجر شود و دیوان کیفری بین‌المللی را قادر سازد که به این موارد رسیدگی کند. همچنین، این اقدام می‌تواند زمینه‌ساز تأسیس محاکم داخلی با صلاحیت تکمیلی برای پیگیری و مجازات افرادی باشد که به محیط‌زیست آسیب می‌زنند .در مجموع، الحاق اکوساید به قوانین بین‌المللی می‌تواند گام موثری در راستای حفظ محیط‌زیست و ترویج عدالت اجتماعی باشد و پیامدهای مثبتی برای نسل‌های آینده به همراه داشته باشد.اصلی‌ترین نکته‌ای که در این مقاله مطرح شده، این است که نخستین قربانیان جرایم زیست‌محیطی ، طبیعت و محیط‌زیست است و انسان‌ها به‌عنوان قربانیان غیرمستقیم این جرایم در طول زمان به‌شمار

می‌آیند.به‌عبارتی، این مقاله تأکید می‌کند که حقوق کیفری بین‌المللی تاکنون نتوانسته است به‌خوبی از محیط‌زیست حمایت کند و این امر نیاز به تغییر در رویکرد قانونی و سیاسی را نشان می‌دهد. با تحلیل اوصاف خاص اکوساید و تغییر تمرکز از انسان‌محوری به بوم‌محوری، می‌توان به‌ویژه در زمان صلح و جنگ، ابزارهای مؤثری برای پیشگیری از اینگونه جرایم فراهم کرد.جرم‌انگاری اکوساید به‌عنوان یک جنایت بین‌المللی تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی، می‌تواند به اعتبار و ارزش ذاتی محیط‌زیست کمک کند و به مسئولیت محض در قبال آن منجر شود. این پروسه، همچنین می‌تواند به ایجاد سازوکارهایی برای رسیدگی به جرایم زیست‌محیطی در محاکم داخلی و بین‌المللی کمک کند، و پتانسیل بالایی برای افزایش آگاهی و مسئولیت‌پذیری در قبال محیط‌زیست به‌وجود آورد.

منابع

۱. جام بزرگ، مریم؛ پورهاشمی، سید عباس؛ باوند، داود هرمیداس (۱۳۹۸). مؤلفه‌ها و چالش‌های تدوین شاخص‌های جرم زیست‌محیطی تحت عنوان جرم بین‌المللی. *فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست*. ۲۱ (۴)، ۱۲-۵.

۲. خالقی، ابوالفتح؛حسنی، محمد صادق (۱۴۰۱). اختیارات دادستان دیوان کفری بین المللی در تعقیب جنایات بین المللی. *فصلنامه تمدن حقوقی*. ۵ (۱۱)، ۳۸-۲۳.

۳. داداش زاده، پرینوش (۲۰۱۷). نقش دیوان بین‌المللی کیفری در پیشگیری از وقوع جرایم بین المللی. *کنفرانس دانشگاه شیراز، تحقیقات جدید ایران و جهان در خصوص مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم انسانی*. شیراز. ایران.

۴. روزبه، مهراد و دیگران(۱۴۰۲) اکوساید در پرتو حقوق کیفری با تکوین رفتارهای جنایی در انحطاط محیط زیست. *مجله پژوهش‌های حقوقی*. ۲۲ (۵۶)، ۵۳۲-۵۰۰.

۵. شاملو، باقر؛ قلی‌پور، غلامرضا (۱۳۹۹). اکوساید (بوم‌زدایی): جنایتی علیه توسعه پایدار. *فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*. ۵۰ (۱)، ۱۶۲-۱۳۷.

۶. فهیمی، عزیزاله؛ مشهدی، علی (۱۳۹۹). ارزش ذاتی و ارزش ابزاری در فلسفه محیط‌زیست. *فصلنامه کیفری*. ۸ (۳۰)، ۱۹۷.

۷. قادری، مسعود (۲۰۱۷). جرایم زیست‌محیطی بین‌المللی. *کنفرانس دانشگاه شیراز*. شیراز. ایران.

۸. قلی‌پور، غلامرضا؛ مهرآ، نسرین (۱۳۹۹). جنایت اکوساید، گذشته، حال، آینده. *پژوهش حقوق کیفری*. ۸ (۳۱)، ۸۱-۴۳

۹. نجفی اسفاد، مرتضی؛ جلالیان، عسکر (۱۳۹۱). ضرورت تأسیس دادگاه بین‌الملل محیط‌زیست جهت حمایت کیفری و حقوقی از محیط‌زیست در مقابل خسارات وارده در جنگ ۲۲ روزه غزه. *فصلنامه راهبرد*. ۶۳، ۲۱۶.

۱۰. نژندی منش، هیبت اله (۱۳۹۴). *حقوق بین المللی کیفری در رویه قضایی*. تهران: انتشارات خرسندی.

۱۱. نصر اصفهانی، احمد؛ رئیسی، لیلا؛ آرش پور، علیرضا (۱۳۹۹). جرم انگاری بین المللی زیست بوم زدایی. *آموزه‌های حقوق کیفری. دانشگاه علوم اسلامی رضوی*. ۱۷ (۱۹)، ۳۰۴-۲۷۳.

۱۲. وایت، راب (۱۳۹۵). *جرایم زیست‌محیطی فراملی به سوی جرم‌شناسی جهان بر محیط‌زیست*. ترجمه حمیدرضا دانش ناری. تهران: انتشارات میزان.

Refrences

1. Badar, E. (2013). *The Concept of Mens Rea in International Criminal Law*. UK: Oxcford.

2. Bothe, M. et al (2010). International law protecting the environment during armed conflict. Gaps and opportunities. *International Review of the Red Cross*. 92 (879), 569-592.

3. Bustami, A. Hecken, M. Ch. (2021). Perspective for a new international crime against environment: international criminal responsibility for environmental degradation under the Rome Statute. *Getting in Journal of international Law*. 11 (1), 145-189.

4. Chiarini, G. (2021). Ecocide and international criminal court procedural issue: Additional amendments to the stop ecocide foundation proposal. *Centre forCriminal Justice & Human Rights (CCJHR)*. 15, 1-15.

5. Dadashzadeh, P. (2017). The role of the International Criminal Court in preventing the occurrence of international crimes. *Shiraz University Conference, New Research from Iran and the World on Management, Economics, Accounting and Humanities*. Shiraz. Iran. (in Persian).

6. Dorhan, P. et al (2021). Criminalising ecocide at the international criminal court. *Environmental Justice Network Ireland School of Law Queens University*. Belfast.

7. Dormann, K. (2022). *The Rome Statute of the International Criminal Court*. Germany: Nomos.

8. Dörrman, K. (2003). *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Cour*"*t*. Cambridge: University Press.

9. Drumble, M. A. (2009). *Accountability for Property Crimes Environmental War Crime: Prosecution, Litigation and Development.* Research Unit: International Ccenter for Transitional Justice.

10. Etone, D. (2021). Addressing Environmental Harm in Conflict Within Africa: Scope for International Criminal Law***?*** *Green Crime and International Criminal Law*. https://vernonpress.com/book/1139

11. Fahimi, A. & Mashhadi, A. (2019). Intrinsic value and instrumental value in environmental philosophy. *Criminal Quarterly*. 8 (30), 197. (in Persian)

12. Faruk, O. et al (2012). Victim,s perception on environmental crime: An empirical study on the industrial zone. *Journal of Science and Technology*. 2 (2), 175-185.

13. Fischer, L. (2021). *Why an Ecocide Law? Why International Legislation Against Ecocide Is Necessary*. US: Ecocide Law Alliance.

14. Frisso, G. M. (2023). *Ecocide: The Environment As VIictim At The International Criminal Court*. ICD Brief.

15. Gauger et al (2012) *Ecocide Is the Missing 5th Crime Against Peace*. https://sas-space. sas. ac. uk/4830/1/ecocide-research-report-19-july-13. paf.

16. Ghaderi, M. (2017). International environmental crimes» *Shiraz University Conference*. Shiraz. Iran. (in Persian)

17. Gibbs, C. et al (2010). Introducing conservation criminology towards interdisciplinary scholarship on environmental crimes and risks. *British Journal of Criminology*. 50 (1), 124-144.

18. Greene, A. (2019). The campaign to make ecocide an international crime" Quixotic Quest or moral imperative? *Fordham Environmental Law Review*. 30 (3), 11-48.

19. Gholipour, Gh. & Mehra, N. (2019). Ecocide crime, past, present, future. *Criminal Law Research*. 8 (31), 43-81. (in Persian)

20. Hassan, O. & Al Bashir, A. (2010). *Trial Chambers Me, Second Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest.* Case ICC-02/05-01/09. 12/07.

21. Henckaert J. M. & Doswald-Beck, L. (2009). *Customary International Humanitarian Law.* Vol I. Rules 156.

22.Higgins, P. (2012). *Earth in Our Business: Changing the Role of the Game*. US: Shepheard-Walwyn.

23. Higgins, P.; Short, D. & South, N. (2013). Protecting the planet: A Proposal for a law of ecocide. *Crime, Law and Social Change.* 93 (1), 4-19.

24. Hurley, A. (1995). *Class, Race and Industrial Pollution in Gary*. India: Chapel Hil.

25. Jam Bozorg, M.; Pourhashmi, S. A. & Bavand, D. H. (2019). Components and challenges of compiling environmental crime indicators under the title of international crime. *Quarterly Journal of Environmental Science and Technology.* 21 (4), 5-12. (in Persian)

26. Khaleghi, A. & Hosani, M. S. (1401). The powers of the prosecutor of the international Infidel court in prosecuting international crimes. *Legal Civilization Quarterly*. 5 (11), 23-38. (in Persian).

27. Killean, R. & Short, D. (2023). A critical review of the law of ecocide. *SSRN Electronic Journal*. https://ssrn.com/abstract=4605681 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4605681. DOI:10.2139/ssrn.4605681

28. Kopecky, J. (2019). *Ecocide as a Crime Under International Law.* Diploma Thesis. Masarykova Univerzita.

29. Kotter, R. (2010). Eradicating ecocide: Exposing the corporate and political practice destroying the planet and proposing the law needed to eradicate ecocide3. *International Journal of Environmental Studies*. 71 (2), 228-233.

30.Margaret, F. (2013). The case for a general international crime against environment. *Sustainable Development, International Criminal Justice, and Treaty Implementation*. 50-70.

31. Mastny, L. & French, H. (2002). Crimes of a global nature. *World Watch Magazine.* http://www. wordwatch. org/international-environmental-crime-shoulnt-pay. [https://prema. cc/us26-jzwv].

32. Matthew, G. (2013). Environmental damage and international criminal law. *Marine Claire Condoner Sager and Sebastian Jodin Sustainable Development International Criminal Justice and Treaty Implementation (CUP).* 79.

33. Megret, F. (2011). The problem of an international criminal problem of an international criminal law. *The Environmenta.* 195-201.

34. Megret, F. (2010). The case for general international crime against the environment Rochester. *Social Science Research Network. Envi. L.* 145-152.

35. Merson, Th. (1998). Is international law moving toward criminalization? *Europe Journal of International Law 9*. 18-31.

36. Misko M. et al (2023). Ecocide: A new challenge for the international criminal law and for humanity. *Journal of International Criminal Law*. 4, 28-40.

37. Motupalli, Ch. (2018). Intergenerational justice, Environmental law, and restorative justice. *Washington Journal of Environmental Law Policy*. 8 (19), 1-7.

38. Najafi Esfad, M. & Jalalian, A. (2012). The necessity of establishing an international environmental court for criminal and legal protection of the environment against the damages caused in the 22-day war in Gaza. *Strategy Quarterly*. 63, 216. (in Persian)

39. Najndimanesh, H. (2015). *International Criminal Law in Judicial Procedure*. Tehran: Khorsandi Publications. (in Persian).

40. Nasr Esfahani, A.; Raisi, L. & Arashpour, A. (2019). International criminalization of eco-degradation. *Criminal Law. Razavi University of Islamic Sciences.* 17 (19), 273-304 (in Persian).

41. Oldring, L. & Mackintosh, K. (2022). *The Crime of Ecocide through Human Rights» A New Tool For Climate.* ICD Brief 27 May. www.internationalcrimesdatabase.org.

42. Palarczyk, D. (2023). Ecocide before the international criminal court: simplicity is better than an elaborate embellishment. *Criminal Law Forum*. https://doi. org/10. 1007/s10609-023-09453-z.

43. Paulose Regina, M. (2021). *Green Crimes and International Criminal Law*. Series in law. Green criminology aright-based approval.

44. Person, Brian, J. (2011). The use of restorative justice for environmental crime. *35 Crime. Law Journal*. 25, 136.

45. Qudah, H. (2014). *Towards International Criminalization of Transboundary Environmental Cri*mes. Thesis for the degree doctorate in judicial studies. Pace University. Part of the criminal law commons and the international law commons.

46. Quirós, Bernaldo. A. et al (2019). Advances in research on the impacts of anti-submarine sonar on beaked whales. *The Royal Society*. 286, 20182533. http://dx.doi.org/101098/rspb2018.2533

47. Randerson, J. (2009). *International Crimes*. UK: ex-science chief century of resource's war. The Guardian.

48. Romanin. J.; Francesca, B. & Angelina. Setzu, F. (2015). *Natural Resource Grabbing: An International Law Perspective*. US: Brill.

49. Roozbeh, M. et al (1402). Ecocide in the light of criminal law with the development of criminal behaviors in environmental degradation. *Journal of Legal Research*. 22 (56), 500-532 (in Persian).

50. Sakar, U. (2021). Ecocide, protection of environment: an international crime. *The West Bengal National University Juridical Science. Kolkata, India*. 8 (1), 37-52.

51. Shamloo, B. & Gholipour, Gh. (2019). Ecocide: A crime against sustainable development. *Quarterly Journal of Criminal Law and Criminology Studies*. 50 (1), 137-162 (in Persian).

52. Situ, Y. & Emmons, D. (2000). *Combating Environmental Crime, Prosecution Environmental Crime*: The criminal Justice System's Role in Protecting the Environment. CA: SAGE Publication. doi: http://dx.doi.org/10.4135/9781452232256.n8

53. Skinnider, E. (2011). *Victims of Environmental Crime*. Canada: The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy.

54. South, N. & Brisman, A. (2013). *The Routledge International Handbook of Green Criminology*. NewYork: Routledge.

55.Thornton, J. & Tromans, S. (1999). Human rights and environmental wrongs: Incorporating the European convention on human rights. *Journal of Environmental Law*. 11 (1), 35-57.

56. Vanderheiden, S. (2012). *Environmental Rights. The International Library of Essays on Rights*. UK: MPG Books Group.

57. Weinstein, T. (2005). Prosecuting attacks that destroy the environment: Environmental crimes or humanitarian atrocities. *Georgetown International Environmental Law Review; Washington*. 17 (4), 697-722.

58. Viktoriia, V. et al (2024). Analysis of criminal law on ecocide: A case study of war in Ukrain. *Revista Kawsaypacha: Sociedad Y Medio Ambiente*. (14), 2709-3699. DOI:10.18800/kawsaypacha.202402.D013

59. White, R. (2007). *Environmental Harm and Crime Prevention*. Australia: Australian Institute of Criminoligy.

60. White, R. (2010). *Transnational Environmental Crime and Eco-Global Criminology: International Handbook of Criminology*. Shoha, P. Knepper and M. Kett (eds.). New York: Taylor and Francis.

61. White, R. (2013). *Studies in Social Harm: Environmental Harm, and Eco-Justice Perspective*. www.policypress.co.uk

62. White, R. (2014). Indigenous communities' environmental protection and restorative justic. *Theorising Green Criminology*. 100-116.